कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलनात्मक अध्ययन

फूलमाया बिष्ट

परीक्षा क्रमाङ्क : २१४०१२५/२०७१

क्याम्पस रोल नं. : २१५/२०६९

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-२-२०४-१४२-२००८

शैक्षिक वर्ष : २०६९/०७०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषाशिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. (५९८) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
सुन्दरहरैंचा, मोरङ

वि.सं. २०७४/सन् २०१८

प्रतिबद्धता-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलनात्मक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र अर्को प्रयोजनको लागि कहीँ कतै पेश नगरेको र अनुसन्धान कार्य अत्यन्त मौलिक रहेको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

फूलमाया बिष्ट

एम.एड्.दोस्रो वर्ष

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

मिति : २०७४/ /

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
इन्द्रपुर, मोरङ
☎ ०२१-५४५६१७
०२१-५४५७१७

निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषाशिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षमा नेपा.शि.५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनको प्रस्तुत **कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलनात्मक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी फूलमाया बिष्टले मेरो निर्देशनमा रही मिहिनेत र लगनशीलताका साथ तयार पार्नुभएकोले यस शोधपत्रप्रति म सन्तुष्ट छु। अतः यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु।

उपप्रा. दीपकप्रसाद न्यौपाने
शोधनिर्देशक
नेपाली शिक्षा विभाग
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
सुन्दरहरैंचा, मोरङ

मिति : २०७४/ /

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) द्वितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्नो व्यस्ततालाई पर पन्छाएर शोधपत्रको शीर्षक चयन, शोधप्रस्ताव लेखन र शोधपत्रको अन्तिम स्वरूप दिने समयसम्म आवश्यक प्रेरणा, सुझाव, सहयोग र कुशल निर्देशन दिनुहुने शोधनिर्देशक आदरणीय गुरु श्री उपप्रा. दीपकप्रसाद न्यौपानेप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु। यसैगरी शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी कार्य थालनी गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने नेपाली शिक्षा विभागीय प्रमुख श्री मेघनारायण श्रेष्ठ लगायत यस शोधकार्यमा आवश्यक सल्लाह, सुझाव दिनुहुने सकुना बहुमुखी क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख प्रेमप्रसाद भट्टराई साथै नेपाली विभागका गुरुहरू अमृत प्रसाद आचार्य, गणेशप्रसाद दाहाल, गेहेन्द्रप्रसाद खनाल र दीपक गौतमप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। मलाई शोधपत्र अध्ययनका लागि आवश्यक पर्ने सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सुकुना बहुमुखी क्याम्पस पुस्तकालय परिवारलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यसैगरी मेरो अध्ययनका हरेक क्षेत्रमा उपयुक्त सल्लाह सुझाव र हौसलापूर्वक निर्देशन दिएर शैक्षिक यात्राको यो तहसम्म पुऱ्याउनुहुने मेरा आदरणीय बुबा कुलबहादुर विष्ट र आमा कौशिलादेवी विष्टप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु। मलाई शोधकार्य सम्पन्न गर्न सहयोग गर्नुहुने सहपाठी साथीहरू तथा सम्पूर्ण आफन्तजनप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस शोधपत्रलाई कम्प्युटर टाइप, सेटिङ, प्रुफ तथा ब्यान्डिङमा सहयोग गर्नुहुने सौजन्य डेस्कटप बिर्तामोड-१ अतिथि सदन लाइनकी दिदी मैया बराललाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

फूलमाया बिष्ट

शोधसार

कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा मुख्य उद्देश्यहरूको रूपमा पाठ्यपुस्तकको आन्तरिक र बाह्य पक्षको अध्ययन गर्नु, पाठ्यपुस्तकका सबल र दुर्बल पक्ष केलाउनु र दुर्बल पक्ष निराकरणका लागि आवश्यक सुझाव दिनु रहेको छ ।

प्रस्तुत अध्ययन नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा प्रकाशित कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र टेक्सलाइनर पब्लिकेशन प्रा.लि.द्वारा प्रकाशित हाम्रो नेपाली किताबमा आधारित रहेको छ । यस अध्ययनमा पुस्तकालयीय, वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरेर पाठ्यपुस्तक विश्लेषणका निम्ति शिक्षाविद, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक विशेषज्ञ तथा अध्याताहरूले निर्धारण गरेका पाठ्यपुस्तक विश्लेषण सम्बन्धी सैद्धान्तिक मान्यताहरूको अध्ययन गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।

कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलनात्मक अध्ययनबाट बाह्य/भौतिक पक्षका आवरण, कागजको गुणस्तर, मसीको प्रयोग, छपाइ, बँधाइ जस्ता विशेषताहरू मेरो सजिलो नेपालीमा उपयुक्त रहेको र आन्तरिक/प्राज्ञिक पक्षका विधिको छनोट तथा क्षेत्रगत विविधता, पाठको प्रस्तुतिकरण, भाषा, शब्दभण्डार, नमुना अभ्यास, भाषिक सीप सन्तुलन जस्ता विशेषताहरू नेपाली पाठ्यपुस्तकमा उपयुक्त रहेको देखिन्छ । दुवै पाठ्यपुस्तकको सुरुवात कविता विधाबाट भएको र दुवै पाठ्यपुस्तकमा कथा विधाका पाठहरूको अधिक्यता रहेको छ भने नेपाली पाठ्यपुस्तकमा पाठ तथा अभ्यास सङ्ख्या बढी रहेको र सजिलो नेपालीमा चित्र सङ्ख्या बढी रहेको देखिन्छ । दुवै पाठ्यपुस्तकमा सामूहिक तथा सिर्जनात्मक अभ्यासमा जोड दिइएको देखिन्छ । मेरो नेपाली किताबमा पाठमा भएका कठिन शब्दहरूको अर्थ नदिएर अभ्यासको रूपमा जोडा मिलाऊ भनेर दिइएको छ भने हाम्रो सजिलो नेपालीमा प्रत्येक पाठमा भएका कठिन शब्दहरूको अर्थ दिइएको पाइन्छ ।

सुनाइ सीपसम्बन्धी अभ्यास दुवै पाठ्यपुस्तकमा निकै कम छन् र दुवै पाठ्यपुस्तकले लेखाइ सीपलाई बढी जोड दिइएको पाइन्छ ।

दुवै पाठ्यपुस्तकमा शैक्षिक सामग्री, सन्दर्भ सामग्री, अतिरिक्त/विशेष शब्दसूची, शिक्षक अभिभावकलाई निर्देशन आदि दिइएको छैन । हाम्रो सजिलो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा पाठसँग सम्बन्धित पूर्वज्ञान जाँच्न प्रत्येक पाठ अगाडि पूर्वपठन, पाठ पढिसकेपछि सम्बन्धित पाठबाट विद्यार्थीले सिक्नुपर्ने कुराहरूका बुँदा र प्रत्येक पाठमा अभ्यासको अन्त्यमा सामुहिक कार्य शीर्षकमा पाठसँग सम्बन्धित गतिविधि सञ्चालन गर्न विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न निर्देशनहरू दिइएको छ। प्रस्तुत कुनै पनि व्यवस्था नेपाली पाठ्यपुस्तकमा गरिएको छैन । शिक्षक, अभिभावक र विद्यार्थी तिनै पक्षलाई पाठ्यपुस्तक प्रयोग, उपयोगको तरिका साथै पठन विधि र अभ्यास खण्डमा अभ्यास कसरी गर्ने/गराउने आवश्यक निर्देशन दुवै पाठ्यपुस्तकका पाठहरूमा दिएको भए पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारिता अझ बढ्ने थियो ।

प्रस्तुत दुवै पाठ्यपुस्तकको सुरुवात कविता विधाबाट भएको र दुवै पाठ्यपुस्तकमा कथा विधाका पाठहरू बढी रहेका तर चिठी विधामा घरायसी र कार्यालयीय राख्नुपर्नेमा मेरो नेपालीमा चिठी विधालाई नै समावेश नगरेको देखिन्छ भने हाम्रो सजिलो नेपालीमा घरायसी चिठी मात्र राखिएको देखिन्छ ।

मेरो नेपाली किताबको पाठ्यपुस्तकको बाहिरी आवरण पृष्ठलाई बलियो बनाउनुपर्ने, पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएको कागज सफा र बाक्लो बनाउनुपर्ने, शब्द र तिनीहरूको अर्थ अभ्यासका रूपमा नदिई सहज रूपमा दिनुपर्ने, अभ्यासको वितरण समानुपातिक रूपमा गर्नुपर्ने सुझावहरू यस शोधमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषयसूची

शीर्षक	पृष्ठ नं.
प्रतिबद्धता पत्र	क
सिफारिस पत्र	ख
स्वीकृति पत्र	ग
कृतज्ञता ज्ञापन	घ
शोधसार	ङ-च
विषयसूची	छ-झ
तालिकासूची	ञ
सङ्क्षेपसूची	ट
अध्याय एक : परिचय	**१-५**
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको औचित्य	४
१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.६ अध्ययनको रूपरेखा	५
अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र अवधारणात्मक ढाँचा	**६-१७**
२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा	६
२.१.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरवलोकन	६
२.१.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन	७
२.१.३ पुनरवलोकनको उपादेयता	१०
२.२ सैद्धान्तिक ढाँचा	११
२.२.१ भाषा पाठ्यपुस्तक अध्ययन विश्लेषण तथा तुलनाका आधारहरू	१२
२.२.१.१ बाह्य/भौतिक/परिधीय आधार	१३
२.२.१.२ आन्तरिक/प्राज्ञिक आधार	१४
२.३ अवधारणात्मक ढाँचा	१७

अध्याय तीन : अनुसन्धानात्मक ढाँचा **१८-१९**

३.१ तथ्याङ्कन सङ्कलन १८

३.१.१ प्राथमिक स्रोत १८

३.१.२ द्वितीय स्रोत १८

३.२ अध्ययन विधि/पद्धति १८

३.३ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि १९

३.४ अनुसन्धान प्रक्रिया १९

अध्याय चार : व्याख्या विश्लेषण **२०-४७**

४.१ बाह्य/भौतिक/परिधीय पक्षको आधारमा कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलना २०

४.१.१ आवरण पृष्ठ २०

४.१.२ आकारप्रकार २२

४.१.३ कागजको गुणस्तर २३

४.१.४ छपाइ र बँधाइ २३

४.१.५ अक्षराकार र ठाउँ छोडाइ २५

४.१.६ मूल्य र सुलभता २६

४.१.७ निष्कर्ष २६

४.२ आन्तरिक/प्राज्ञिक पक्षको आधारमा कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताब र हाम्रो सजिलो नेपालीको तुलना २७

४.२.१ विषयवस्तु/पाठ्यवस्तु २७

४.२.२ विधाको छनौट २९

४.२.३ पाठको प्रस्तुतीकरण ३५

४.२.४ पाठको विविधता ३८

४.२.५ भाषा ४०

४.२.६ शब्दभण्डार ४२

४.२.७ नमुना अभ्यास ४२

४.२.८ चित्र ४३

४.२.९ अन्य/विविध ४४

४.३ प्राप्ति तथा सारांश ४५

४.३.१ प्राप्ति ४५

४.३.२ सारांश ४७

अध्याय पाँच : निष्कर्ष र सुझाव ४८-

५.१ निष्कर्ष ४८

५.२ सुझाव ५१

५.२.१ नीतिगत तहका लागि सुझाव ५१

५.२.२ अभ्यास तहका लागि सुझाव ५३

५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव ५४

सन्दर्भसामग्री

परिशिष्टहरू

तालिकासूची

तालिका नं. ४.१ : कथाको क्षेत्रगत तुलना ३०

तालिका नं. ४.२: कविता विधाको क्षेत्रगत तुलना ३१

तालिका नं. ४.३ : निबन्ध/प्रबन्ध विधाको क्षेत्रगत तुलना ३१

तालिका नं. ४.४ : जीवनी विधाको क्षेत्रगत तुलना ३२

तालिका नं. ४.५ : रूपक विधाको क्षेत्रगत तुलना ३३

तालिका नं. ४.६ : चिठी विधाको क्षेत्रगत तुलना ३३

तालिका नं. ४.७ : शब्दभण्डार र उखानटुक्काको प्रयोग ३४

तालिका नं. ४.८ : विधागत पाठको तुलना ३६

तालिका नं. ४.९: विधाको क्षेत्रगत तुलना ३९

सङ्क्षेपसूची

संक्षिप्त रूप	**पूर्ण रूप**
क.सं.	क्रम सङ्ख्या
डा.	डाक्टर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नं.	नम्बर
नेपा.शि.	नेपाली शिक्षा
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
ने.रा.शि.यो.आ.	नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोग
पृ.नं.	पृष्ठ नम्बर
प्रा.डा.	प्राध्यापक डाक्टर
रा.शि.प.यो	राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना